

1 (37) січень-лютий 2010 р.

МАЙДАН

Національний заповідник «Глухів»

Історія однієї знахідки

**Юрій
КОВАЛЕНКО**

**Завідувач
науково-дослідного
відділу ІЗ «Глухів»**

Вивчаючи історичне минуле Сіверщини, неможливо оминати постать видатної української дослідниці-етнографа Пелагеї Яківни Литвиної-Бартош. Народилася вона 3 жовтня 1833 р. у дворянській родині на хуторі Теревень Глухівського повіту Чернігівської губернії. Власне дослідження місця народження Пелагеї Яківни й привело нас до цікавої знахідки.

Батько Полінки (як її тоді називали рідні) Яків Якович Бартош походив з давнього козацького роду, представники якого отримали дворянський титул і належали до списків Чернігівського дворянства. Родина була незаможною, тому розкішних будинків у губернському Чернігові чи навіть повітовому Глухові не мала. Головна садиба Бартошів знаходилась саме на хуторі Теревень. На пошуки місця, де стояв будинок, у якому народилась знаменита дослідниця, було організовано нашу експедиційну поїздку.

Непролазні хащі не відразу відкрили свої таємниці. Упродовж кількогодінного пошуку спочатку вдалось знайти залишки греблі та заросле озерце, поряд з якими у середині XIX ст.

стояв мальовничий хутір Бартошів. Через деякий час ми натрапили на рештки самого будинку. У заростях чагарнику ледве можна було помітити прямокутник фундаменту якоїсь споруди. Знайдені тут шматки якісно випаленої цегли і фрагменти глазурованої пічної кахлі говорили про те, що будинок був не простою селянською хатою. Розміри споруди становили 10 x 15 м. Та найцікавіша знахідка трапилась нам на деякій відстані від руїн будинку.

Докладно оглянувши місцевість, ми виявили скупчення битого порцелянового посуду. Це були залишки тарілок, вишуканого блюдця з тонкостінної порцеляни фабрики М.С.Кузнецова. Найвитонченішою ж знахідкою став фрагмент чашечки з сюжетним розписом. На його невеличкій площині намальована ціла картина:

Фрагмент чашечки з сюжетним розписом

на передньому плані зображені три жінки у святковому російському вбранні з кокошниками на головах, які стоять біля ганку з різьбленими колонами. Перед входом на сходи ганку стоять чоловіки, вдягнені у дорогий, шитий золотом одяг, один з яких має шаблю при боці. Поряд сидить жебрак з простягнутою рукою. Постаті зображені на тлі білокам'яної фортеці.

Можливо саме ця чашечка майже 170 років тому була улюбленою для маленької Полінки, й скільки було сліз, коли вона розбилася...

Календар пам'ятних дат

04.01. - 285 років від дня народження П.О.Румянцев-Задунайського (1725-1796), державного діяча, генерал-фельдмаршала, генерал-губернатора Малоросії, президента другої Малоросійської колегії у Глухові

05.01. - 120 років від дня народження В.О.Романовського (1890-1971), історика, архівіста, доктора історичних наук, професора, уродженця Глухова

13.01. - 10 років від дня смерті М.О.Тимоніна (1914-2000), доктора технічних наук, професора, старшого наукового співробітника НДІ луб'янних культур у Глухові

22.01. - День Соборності України

03.02. - 35 років від дня смерті О.Х.Рум'янцева (1904-1975), інженера-технолога, кандидата сільськогосподарських наук, секретаря Глухівського підпільного райкому у 1941-1943 роках

23.02. - 260 років від дня смерті Амвросія Дубневича (кінець XVII ст. - 1750), письменника, церковного діяча

28.02. - 210 років від дня народження В.І.Туманського (1800-1860), поета, дипломата, дійсного статського радника, уродженця с.Чорториги (нині с.Шевченкове Глухівського району)

У 2010 р. виповнюється 290 років від дня народження Мельхиседека Значко-Яворського, архимандрита, ігумена Глухівського Петропавлівського монастиря, активного борця з уніатською церквою на Правобережній Україні

Юлія
ШИШКІНАНауковий співробітник
ІЗ «Глухів»

Глухівська жіноча гімназія

У другій половині XIX ст. завдяки меценатству родини українських промисловців Терещенків Глухів з архаїчним плануванням та одноповерховою дерев'яною забудовою поступово змінив своє архітектурне обличчя. У місті з'явилися великі капітальні споруди громадського призначення. Однією з них стала будівля жіночої гімназії. Цей навчальний заклад, що виник на базі жіночого трикласного училища, згодом перетвореного на прогімназію, тривалий час знаходився у непристосованому приміщенні.

7 жовтня 1893 р. у доповіді міського голови було висловлено бажання мати у Глухові повну восьмикласну гімназію, а вже 17 січня 1894 р. міська дума отримала від М.А.Терещенка позитивну відповідь щодо сприяння у цій справі. Його коштом було розпочато спорудження мурованого навчального корпусу гімназії. Витрати на будівництво перевищили відведену суму (40 тис. крб.), тому меценату довелося додатково надати ще 18 тис. крб. на завершення робіт. Крім цього 60 тис. крб. були покладені Терещенком у недоторканий фонд, щорічні відсотки з якого йшли на утримання навчального закладу.

Новозбудовану споруду освятили 22 вересня 1896 р. Тоді ж жіночу прогімназію було перетворено на повну восьмикласну гімназію. До кінця свого життя її попечителькою була дружина Миколи Артеміївича Пелагея Георгіївна Терещенко. Долею випускниць жіночої гімназії опікувалася і їх донька Ольга Миколовна, яка хоча і жила в Києві, але не стояла осторонь батьківської справи.

Навчально-виховний персонал гімназії складався з двадцяти семи осіб. Для викладання у старших класах

Жіноча гімназія на поч. XX ст.

запрошувалися кращі педагоги чоловічих середніх закладів міста. Тут працював Олександр Матвійович Астряб – видатний український математик і педагог. Поступово до основних предметів було введено навчання рукоділля, співом, малюванню, танцям. Педагоги піклувались про виховання у дівчат високих моральних якостей. Відомо, що у 1897 р. у гімназії навчалось 217 учениць. Найчисельнішими представниками суспільних станів були діти дворян і чиновників (45,4 %) та діти «городских сословий» (42,6 %).

Двоповерховий мурований будинок колишньої жіночої гімназії розташований у периферійній зоні історичного середмістя Глухова на червоній лінії Вознесенської вулиці. Він не зазнав значних перебудов. Втрачено лише частину декору інтер'єра.

Прямокутна в плані будівля з ризалітами на кожному фасаді має напівпідвал, позначений на фасадах високим цоколем. Розпланувально-

просторова композиція симетрична. Чоловий східний фасад, звернений до вулиці, симетричний, з центральним ризалітом, вищим за бічні рамена, оскільки відповідає двосвітній актовій залі, розміщеній на другому поверсі. Ризаліт вінчається трикутним фронтоном. Тильний фасад має два ризаліти, що фланкують його, бічні фасади – асиметрично розміщені ризаліти й кріповки.

Архітектурне вирішення фасадів – у стильових формах псевдокласицизму: стіни першого поверху рустовані; центральний ризаліт розчленований пілястрами тосканського ордеру. Прямокутні вікна мають прості тягнуті наличники. Вінчає фасади повний антаблемент із розвиненим карнизом.

Внутрішнє розпланування характерне для тогочасних гімназичних будинків: коридор П-подібної конфігурації в плані із двобічним розташуванням класів. Коридор по довжині розчленований масивними лучковими арками. Центром розпланувальної композиції є двосвітня актова зала, яка зберегла свій псевдокласицистичний декор: дзеркальне склепіння стелі розчленоване профільованими тягами на кілька картин, розписаних поліхромними арабесками. Так само розчленовано й розмальовано площини стін. У кутку збереглася первісна груба, декорована кахлями.

Жіноча гімназія є одним з найімпозантніших історичних будинків Глухова, пам'яткою меценатської діяльності М.А.Терещенка. При підтримці Терещенків та їх коштом у місті були збудовані інші навчальні заклади: учительський інститут, чоловіча гімназія, пансіон для гімназистів, ремісничє училище, міське трикласне училище.

Сучасний вигляд колишньої жіночої гімназії.
Фото Ю.Москаленка

**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**

**Науковий співробітник
ІЗ «Глухів»**

ДЕРЕВ'ЯНИЙ ВІК

Свого часу світова наукова спільнота поділила перебування людини розумної на Землі на віки. В основу поділу брався період виникнення знарядь праці з певного матеріалу і застосування їх у побуті. Тепер кожний школяр знає або хоча б чув про кам'яний, бронзовий, залізний віки. Якщо провести таку паралель із сучасністю, то навіть важко сказати, в якому віці ми живемо. Озираючись навколо, розумієш, що тебе всюди оточують полімерні з'єднання, тобто речі, виготовлені з пластмас. Логічно виникає питання: як у такому випадку бути з деревиною? Чому цьому, можна навіть сказати стратегічному матеріалу, історики не приділили ніякої уваги? Адже деревина використовувалась паралельно з каменем, з бронзовими та залізними речами! Вона й досі є конкурентноспроможним матеріалом. Можливо у підручниках і існував так званий дерев'яний вік? Але, як відомо, перші знаряддя праці, знайдені археологами, були зроблені з каменю.

Деревина – сировина недовговічна. Її руйнівними факторами виступають волога, тиск, перепад температур. Головним чинником тривалості життя цього матеріалу є його біогенні властивості, які не оминає більшість

редуктивів. До наших часів дійшли крихти з всього величезного розмаїття дерев'яних виробів. Інколи не так важко знайти дерев'яні предмети, як вчасно і правильно їх зберегти. Якщо ж оцінити вартість однакової речі, зробленої з металу та деревини в розрізі певного історичного періоду, то металева буде набагато дешевша. А тепер уявіть собі, що якихось сто років тому майже всі загальноживані побутові речі були дерев'яними. Людина їла дерев'яною ложкою, зачісувалась дерев'яним гребінцем, прасувала дерев'яною «праскою» – рубелем. Жодний технологічний процес по виготовленню тканин, одягу, взуття не обходився без дерев'яних приладів та верстатів. Тепер знаряддя праці, що використовували наші діди та прадіди, можна побачити в етнографічних музеях, а інколи взагалі лише на ілюстраціях.

Зважаючи на шалену швидкість вторгнення цивілізації в наше повсякденне життя і зникнення внаслідок цього звичайних побутових предметів, Національний заповідник «Глухів» став все більше приділяти увагу збиранню і дослідженню етнографічного матеріалу, для виготовлення якого зазвичай використовували деревину. Новий напрямок досліджень виявив проблеми, на які більшість співробітників етнографічних та краєзнавчих музеїв, де зберігаються дерев'яні речі, просто не звертають увагу. Головною з них являється забезпечення збереження таких предметів.

Після етнографічної експедиції у 2009 р. до заповідника потрапили речі з різним станом збереженості, деформації, ураження грибками чи комахами, які ушкоджують деревину. З усім цим «приданим» і доводиться працювати

нашим науковим співробітникам. Методика очищення, дезинсекції та консервації підбирається майже індивідуально для кожної речі. Це досить копіткий процес, що потребує терпіння та знання своєї справи. Але він того вартий. Кожний дерев'яний предмет свого часу був виготовлений вручну. І хоча такі речі були повсякденними і розповсюдженими, але ручна праця цінувалась з давніх віків. І в сучасному світі речі ручного виготовлення цінуються набагато більше за штамповані.

Переглядаючи витвори тодішніх майстрів по дереву, дістаєш висновку, що їх не полишало творче натхнення. Так серед десятків рубелів, виготовлених за стандартною схемою, зустрічаються прикрашені різьбленням з ініціалами майстра або замовника. Майстри застосовували і інші засоби оздоблення своїх виробів: різноманітні фарби, випалювання тощо.

Кожна дерев'яна річ заслуговує на окреме дослідження, адже є прямим свідком життя та побуту наших предків. Більшість їх не міняла своєї конструкції і призначення протягом декількох століть. Але це ще не саме головне. Як кожна культура має свої відмінності і спільні риси з іншими культурами, так і етнографічні речі, що використовувались у різних регіонах, мають відмінні і схожі риси. Таким чином, накопичуючи етнографічний матеріал, ми не лише зберігаємо для нащадків матеріальні цінності, але й культурні надбання предків. І якщо б деревина мала властивість зберігатись як, наприклад, камінь, то перші археологи обов'язково біля жител древніх людей спершу знайшли б дерев'яні знаряддя праці, а в науковій літературі неминуче з'явився термін «дерев'яний вік».

Дерев'яні речі з фондів заповідника

Історична наука завжди виявляє інтерес до описово-статистичних матеріалів з історії України кінця XVIII – початку XIX ст. Цікавими у цьому відношенні є дані про Глухів, вміщені у «Топографічному описі Малоросійської губернії 1798-1800 рр.», складеному якраз після великої адміністративно-територіальної реформи 1796 р. Завдяки цьому опису можна отримати інформацію про врядування і містобудівну структуру, економічне і культурне життя, етнічний склад населення Глухова.

У тексті збережені лексичні, орфографічні, пунктуаційні особливості оригіналів, а графічні варіанти літер передані їх сучасними відповідниками.

Поветовый город Глухов переименованный при восстановлении поветов из уездного; в котором до открытия в прошлом 1782 году в Малороссии наместничеств находились: Малороссійская коллегія и генеральный суд с трибуналом.

Разстояніем: от губернскаго города Чернигова в сту девяностыи пяти, а от прикосновенных к нему поветовых: Конотопа сту двенадцати, Сосницы сту девяти, Новгорода-Северскаго в шестидесяти верстах.

Положение имеет: при больших дорогах лежащих из губернскаго города Киева и Чернигова в столичный город Москву; а из города Глухова в поветовый Новгород-Северской. На возвышенном и частью ниском ровном месте, по обе стороны речек Есмани и Берёзы и ручьев.

Проект подтвержденный для перестройки вновь по плану на внутренность города имеется, по которому обыватели строятся после бывшаго пожара.

Герб города представляет в щите разделенном с угла на угол на четыре части; в первой: в голубом поле две золотыя булавы крестообразно вкось положенные; во второй: в золотом поле бунчук на красной древке; в третьей: в зеленом поле золотой постамент; в четвертой в серебрянном поле красное знамя с государственным російским гербом.

Положением своим занимает земли шестьсот двадцать семь десятин. Окружается со всех сторон

ТОПОГРАФИЧЕСКОЕ описание города Глухова

пашенными землями.

Вода в речках Есмани и Березе и ручаях для употребления к водопою скота здорова; жители ж для себя по большей части употребляют из колодезей и ключей в довольном количестве имеющихся. На оных речках водяных мельниц четыре, из коих две в ведомости городской думы, третья казенная, а четвертая владельческая.

В городе находится укрепление состоящее из земляного вала который был предсим употребляем от казны для виварки селитры, от чего находится почти весь раскопаным; с четырьмя из онаго выездами называемыми: Киевскими, Московскими, Путивльскими и Белополовскими; ис коих на первых двух имеются каменные ворота с караульнями.

Внутри онаго укрепления имеются два каменные казенные дома, ис коих в меньшем помещалась бывшая генеральная войсковая канцелярія; а в большем от трехэтажах с расположением в каждом по восьмидесяти комнат, помещаемы были: малороссійская коллегія, генеральный суд, скарбовая канцелярія, щетная комиссия, поветовый и подкоморскій суды, генеральная молороссійская архива, так же и всекономугороду принадлежащия присудственные места; а затем по открытіи наместничеств отданы сіи зданія в Приказ общественного призрения; но по случаю бывшаго после того в 1784 году пожара вместе с прочими в городе строениями згорели, и пришли в великое повреждение и склонны к падению.

Укрепление окружается со всех сторон предместьем разделяющимся на четыре части; по названіям: первая Красногорская, вторая Веригинская, третья Усовская, четвертая Белополовская.

Улиц с названіями двадцать две: первая Красногорская, вторая Толкачовка, третья Кочубейская, четвертая Спасская, пятая Сварковская, шестая Поганый-Ставок, седьмая Катовщина, восьмая Синявская, девятая Куксина, десятая Кашенковская, одиннадцатая Химановская, двенадцатая Козырцова, тринадцатая Должникова, четырнадцатая Опеньковская, пятнадцатая Климовская, шестнадцатая Ющенковская, семнадцатая Лобасовская, восем-

надцатая Мойсеевка, девятнадцатая Борщовская, двадцатая Московская, двадцать первая Юрченкова, двадцать вторая Березовская.

Церквей во всем городе: каменных десять, деревянная одна; из них пять внутри вала, первая соборная Святаго Николая, вторая Святыя Троицы с строющею колоколнею каменною, третья во имя трех Анастасіи, четвертая в упредзненном женском монастыре Успенія Пресвятыя Богородицы, в которой после пожара служения не имеет; пятая в оном же монастыре Рождества Христова; в предместьях: шестая Преображенія Господня, седьмая во имя Трех Святителей, восьмая кладбищная Вознесенія Господня, девятая Покрова Пресвятыя Богородицы, десятая Рождества Богородицы, одиннадцатая деревянная кладбищная во имя Всех Святых.

Казенного строения внутри вала находящагося четыре корпуса с них два каменные, с коих в одном находится почтовое правление, в другом поветовый и нижній земскій суды, а последние деревянные; ис которых в одном с принадлежащим к оному каменным погребом поветовое казначейство, а в другом городническое правление. Острог для содержания преступников.

Впредмestіи два дома деревянные, состоящия: первый казенный в ведомстве Приказа общественного призрения, занимается народным училищем состоящем из двух класс; в первом преподают: російской букварь, правила для учащихся, сокращенной катихизис и краткую священную историю Ветхого Завета; в нем учитель один, учеников обоого пола двадцать пять. Во втором классе преподают: краткую священную историю Новаго Завета, пространной катихизис, книгу о должностях человека и гражданина, арифметики первую и вторую части и рисовать; в нем учитель один, учеников пятнадцать. А второй в веденіи городской думы и находится впусе. Изб деревянных три, из коих одна с огородом и садом ис казеннаго ведомства в веденіе городской думы поступивши, и дом на городской земли состоящій по Московской дороге, что все отдается в наем

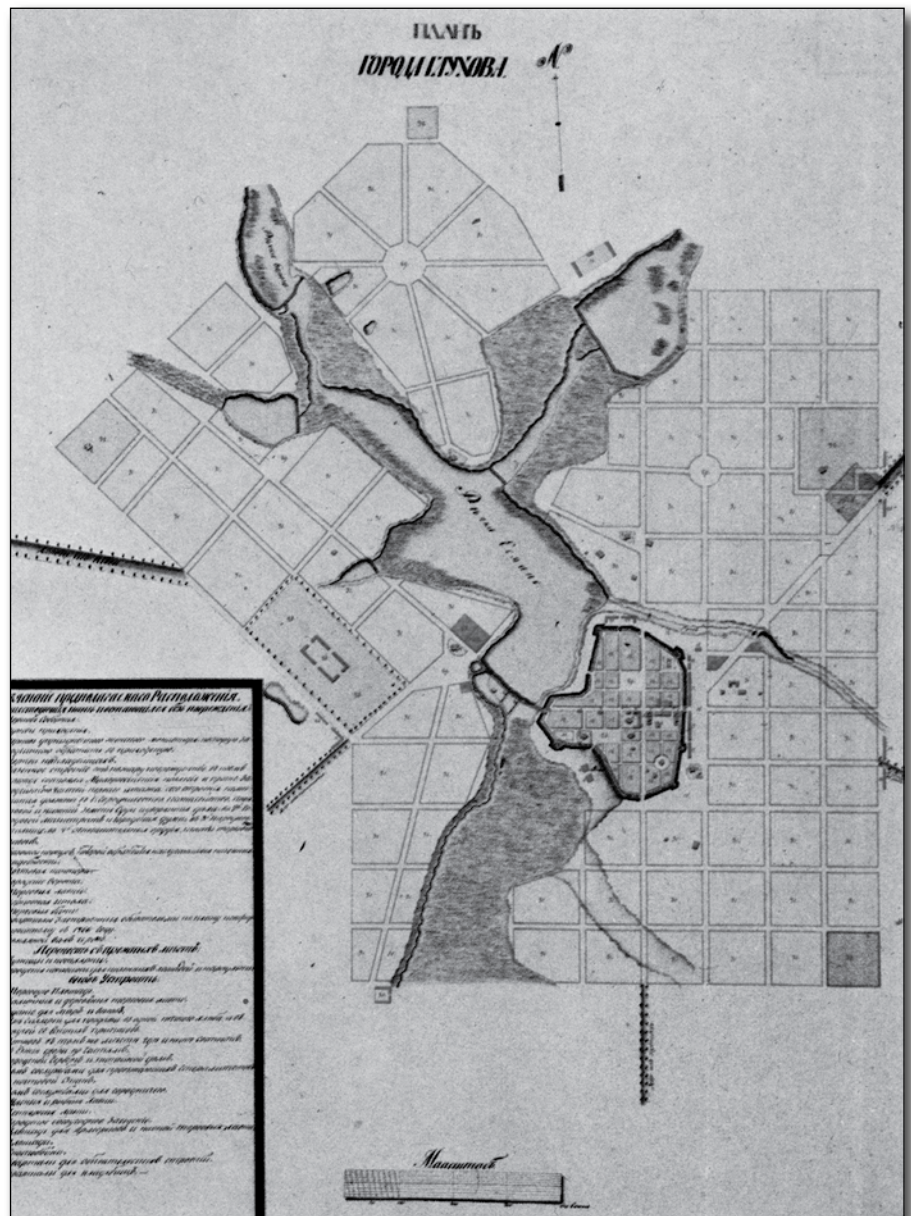
городским жителям.

Церковнаго строенія деревянных изб девять, которые находятся при церквях и занимаются причетниками. Торговых лавок: на городской земле выстроенных от разных обывателей деревянных двадцать, сверх того дворянских каменных шестнадцать, деревянных семьдесят три; купеческих мещанских и разночинческих семнадцать. Богоделен пять; из коих одна каменная. Торговых бань четыре. Кузниц двенадцать. Котлярень две. Завод для выпалки извести один, в ведомстве городской думы.

Домов во всем городе: дворянских каменных четыре, деревянных двести сорок девять, купеческих каменных с погребями один, деревянных тридцать, священно- и церковнослужительских пятнадцать, мещанских деревянных триста пятьдесят шесть, разночинческих и отставных от службы сто сорок два, козацких сто двадцать, владельческих крестьян семдесят семь. Всего: девятьсот девяносто четыре.

Жителей: дворян мужеска пола триста двадцать шесть, женска триста тридцать; священно- и церковнослужителей с малолетними детьми мужеска двадцать, женска двадцать две; купцов третьей гильдии мужеска сто сорок шесть, женска семьдесят две; мещан христиан мужеска тысяча триста восемьдесят, женска тысяча четыреста; мещан евреев мужеска пола сто семьдесят две, женска сто семьдесят; козаков разночинцев и подсоседей мужеска пола четыреста семьдесят одна, женска семьсот сорок; крестьян казенного ведомства мужеска десять, женска девять; крестьян помещичьих мужеска четыреста двадцать пять, женска триста семьдесят три; почтальонов из мещан мужеска двадцать три, женска двенадцать; ис козаков мужеска девять, женска три; всего: мужеска пола две тысячи девятьсот восемьдесят две, женска три тысячи сто тридцать одна душа. Из них ремесленников: портных сто три, сапожников сто шестьдесят четыре, кузнецов и котельников четырнадцать, ткачей двадцать два, горшечников тридцать семь, калачников сорок три.

В сем городе бывают на каждой недели в понедельник и пяток торги, и сверх того в году собираются четыре ярмонки; первая генваря первого, вторая в день Святыя Троицы, третья июля двадцатого, четвертая ноября восьмого; на которые приезжают из разных великороссійских и

Нереалізований план Глухова кінця XVIII - початку XIX ст.

малороссійских городов и селеній с разными товарами, продолжают продавать мелкими товарами через три дни, лавочными и красными чрез неделю; кроме того привозят: рыбы, соли, дегтю, из окрестных мест хлеба и разных съестных припасов довольно число. Здешняго же города некоторые купцы и мещане производят торг: товарами красными немецкими и россійскими, дегтем, солью, стеклом, табаком, железом, рыбою свежою и вяленою, горячими напитками, виноградным вином, бакалією, водками, простым вороніжским пивом, овсом, сеном, съестными припасами и другими мелкими деревянными зделіями.

У жителей сего города довольно имеетя достаточных огородов, в

коих сеют и сады: огурцы, петрушку, постернак, лук, чеснок, боб, горох, капусту, свеклу, морковь, репу и пшеничку. Так же при многих домах имеютя иррегулярные сады, с яблоневыми и грушевыми, сливными и вишневыми деревьями, с коих собираемыми плодами довольствуются жители, и частию покупкою привозных на торги из разных околичных сего города мест.

Касательно ж промысла козаков, разночинцев и разного ведения крестьян в сем городе обитающих то оные питаются от хлебопашества и разного ремесла, а женской пол сверх полевой работы упражняется в рукоделіи, пряже льну, коноплей и шерсти для своего употребления и на продажу.

**Юрій
КОВАЛЕНКО****Завідувач
науково-дослідного
відділу НЗ «Глухів»**

175-й стрілецький Батуринський полк

Історія Глухова має безпосереднє відношення до військової історії України. У цій статті мова піде про один із військових підрозділів, доля якого нерозривно пов'язана з нашим містом – 175-й піхотний Батуринський полк.

31 липня 1877 р. з кадру Тульського місцевого батальйону був сформований 35-й резервний піхотний батальйон, який 10 жовтня 1883 р. перейменували у 66-й резервний піхотний, а 25 березня 1891 р. – у Батуринський резервний батальйон. 1892 року батальйон реорганізовано у 2-х батальйонний 188-й піхотний резервний батуринський полк, а з 1 січня 1898 р. за полком закріпилась його остаточна назва – 175-й піхотний Батуринський полк.

Напочатку ХХ ст. полк дислокувався у м. Умань, а пізніше, у лютому 1913 р., підрозділ перевели до Глухова. В той самий час були збудовані Батуринські казарми, які частково збереглися до нашого часу.

Упродовж 1901-1904 рр. полком командував полковник М.П. Решиков. У 1905 р. підрозділ брав участь у Російсько-Японській війні. Саме цього року у документах згадується полкова пересувна (похідна) церква на честь св. Миколая Чудотворця (заснована у 1892 р.). Після перебазування у Глухів командуванням було ухвалено рішення побудувати стаціонарну полкову церкву по вул. Путивльській на ділянці, спеціально відведеній місцевою владою, а до цього військовослужбовці мали змогу відвідувати Трох-Анастасієвський храм. На будівництво полкової церкви було зібрано 6100 крб., з яких 5000 крб. пожертвував М.І. Терещенко. Ще 5000 крб. мали надійти з Київської контори від О.М. Терещенка «при закладенні першого каменя». Як відомо, церква не була збудована. Вірогідно будівництву завадив початок Першої світової війни...

На початок Першої світової війни, або як її тоді називали Великої Вітчизняної (так, я не помилюся, ця назва війни 1914-го року зараз вже мало кому відома), командиром 175-го Батуринського полку був полковник П.А. фон Коцебу. Під його командуванням полк у складі 44-ї піхотної дивізії був відправлений до діючої армії. Його воїни особливо відзначились під час боїв у Галичині. Так у бою біля Посадова 175-м

*Ідентифікаційний жетон солдата
175-го Батуринського полку*

Батуринським полком було захоплено у полон 2400 солдатів супротивника та 18 одиниць бойової техніки.

Майже у всіх країнах Європи знаходяться могили наших земляків-воїнів, що загинули у Першу світову. Неподалік латвійського селища Пікальне, що під Ригою, до нашого часу на старому

*Гранітний надгробок на могилі
воїнів першої світової війни біля с. Пікальне*

покинутому цвинтарі збереглося кілька кам'яних надгробків на могилах, де поховані солдати тієї війни. Серед них і воїни 175-го Батуринського полку. Напис на камені сповіщає, що під ним лежать тіла семидесяти двох воїнів 173-го Кам'янецького, 174-го Роменського, 175-го Батуринського та 176-го Переволочинського піхотних полків,

які померли від ран та отруєнь у ході німецьких хімічних атак.

У 1917 р. після Лютневої революції Росія ще деякий час продовжувала брати участь у війні. На початку 1918 р. більшовиками була оголошена демобілізація і наприкінці січня того ж року Батуринський полк повернувся до Глухова. На підставі архівних документів можна зробити висновок про його гарне озброєння, укомплектування технічними засобами і іншим військовим майном. Кількість особового складу на той час становила близько 300 чоловік.

Влада у Глухові на час приходу батуринців належала більшовикам, і командування полку відразу заявило про свою нейтральність. На відміну від багатьох підрозділів регулярної російської армії, які увійшли або до так званої «Червоної гвардії», або до білогвардійських формувань, офіцери та солдати 175-го Батуринського полку були налаштовані проукраїнськи. З активізацією військ С.Петлюри під Кисвом, 5 березня 1918 р. у Глухові силами Батуринського полку було вчинено переворот, заарештовано більшовицьке керівництво. Довідавшись про ці події, червоногвардійці почали спішно підтягувати війська. З боку с. Заручке підійшли два бронепоезди, кавалерійські частини та два полки піхоти. Майже дві доби точились бої – спочатку біля східної околиці, а потім і на вулицях міста. Бій перемилювався стихійними єврейськими погромами. Його фіналом стало остаточне оточення та знищення бійців та офіцерів полку на чолі з командантом Мірзеренком на території казарм. Після цього червоногвардійці продовжили громити помешкання євреїв, багатіїв та тих, хто на їх думку мав контрреволюційні погляди. Під час погромів було розстріляно кількасот глухівчан, здебільшого євреїв. Зі знищенням останніх оборонців батуринських казарм більшовицька карна експедиція була закінчена, про що сповістили плакати, розвішані на вулицях вранці 8 березня 1918 р.

Ось так фатально завершилась історія 175-го піхотного Батуринського полку, воїни якого, пройшовши кілька воєн та жажливі поневіряння окопного життя, загинули на вулицях свого рідного міста, куди повернулись з надією на краще життя...

**Игорь
СБИТНЫЙ**

**Краевед
г. Глухов**

Нынешняя снежная и морозная зима напомнила суровые зимы тридцатых и сороковых годов прошлого столетия. И морозы в эту зиму были по старому «расписанию»: в конце декабря – «никольские», в январе – «рождественские» и «крещенские», в феврале – «сретенские». Только морозы в те времена были намного крепче, особенно в зимы 1939-1940 гг. и 1941-1942 гг. Иногда от мороза лопались деревья, доски в заборах, которые вошли в зиму мокрыми. Все это происходило с таким звуком, будто кто-то выстрелил из ружья. Морозная погода стояла всю зиму: как наденешь валенки без галош после религиозного праздника Собора Архистратига Михаила (21 ноября), так и ходишь в них до начала марта.

Метели иногда, особенно в феврале, бушевали несколько дней подряд, заметая улочки, дворы, заборы, небольшие дома. Мы, мальчишки, ездили на лыжах над заборами. Это было высшим пилотажем или как теперь говорят – «классно».

Снег на дорогах не чистили из-за отсутствия соответствующей техники. Автотранспорт не ездил. Зимой все грузы (хлеб, товары для магазинов, муку на пекарню, дрова и многое другое) перевозили лошадьми. Снег постепенно утаптывался и поэтому выдерживал и лошадей, и сани с грузом.

Сейчас для очистки железнодорожных путей применяются специальные снегоборочные поезда, а в то время после метелей местные колхозы по разнарядке райкома направляли десятки колхозников с лошадьми и санями для вывоза снега с территории станции. Железнодорожные снегоочистители, расчищая один путь, частично засыпали две рядом проходившие колеи.

По прибытию поезда «Терещенская-Ворожба» к железнодорожному вокзалу за пассажирами подъезжали легковые извозчики на санях-«козырьках». Лошади накрывались специальной сеткой, чтобы снег из-под копыт не летел в лицо пассажирам. Их развозили и по городу, и по району.

В начале весны под слежавшимся снегом накапливалась вода. На

Половодье в Глухове

Так выглядит сейчас улица Валовая. Фото автора

перекрестках нельзя было пройти не то что в яловых (кожаных), но и резиновых сапогах, которые тогда были большой редкостью. Весенние школьные каникулы начинались не по календарю, а с началом половодья. Иногда их продлевали на несколько дней в зависимости от интенсивности таяния снега.

Почти ежегодно в половодье северная часть города была почти отрезана весенними водами от основной части. Большой поток воды шел с полей от ул. Эсманский шлях, пересекал ул. Пушкина, направлялся в Охременский переулочек (пер. Цыганка), сворачивал на ул. Парижской Коммуны (ул. Каплунова). Другой поток шел от Вознесенского кладбища по ложбине между ул. Парижской Коммуны и пер. Шевченко, третий – от улиц Чкалова, Спасской по водотечи между улицами Киево-Московской и Спасской под кирпичный двухарочный мост (мост Айзикова), далее по ул. Ветеринарной (ул. Партизан Глуховщины). Потоки сливались на территории теперешнего вещевого рынка, и его площадь полностью заливалась водой.

Поздней осенью мосты по улицам с двух сторон защищали от снега плетнями. Вешняя вода из-за разного уровня местности шла с большой скоростью, и, не помещаясь под мостами текла над ними. Перейти такой поток было невозможно. По улице Институтской кроме существующего ныне мостика было еще

два на перекрестке с улицей Парижской Коммуны. Они все затапливались в половодье, как и мост по ул. Шевченко. Мост по ул. Вознесенской был широким и не поддавался воде, но дальше по улице нельзя было пройти из-за пересекавшего её потока из пер. Цыганка. Единственным местом для перехода в северную часть города оставался надежный бетонный мост по ул. Ленина (Терещенков) около стадиона.

В те годы город сильно страдал от половодий. Кроме трудностей с передвижением пешеходов существовала проблема подтапливания строений по ул. Ветеринарной (начиная от моста по ул. Киево-Московской до ул. Институтской). В связи с этим жителей из двух домов переселили еще до войны, многие сооружения не сохранились до нашего времени. Подтапливало и ул. Низовую (теперь Валовая), и несколько улочек по окраинам.

Мосты на речке Эсмань (Усовский, Веригинский, Павловский) и на озере Скоропадском были деревянными. К их защите от половодья и ледохода готовились заранее: подвозили мешки с песком, устанавливали круглосуточное дежурство пожарных с баграми, которые расталкивали ледяные заторы.

Последние 20 или 30 лет климатические условия в нашем регионе резко изменились. Дождливые зимы дали возможность людям забыть о паводках, но нынешняя зима может напомнить об этом.

Мовою архівів

ІЗ ОТЧЕТА О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГЛУХОВСКОГО ИНСТИТУТА НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЗА 1921 г.

О ремонте здания института

Сейчас стоит большая проблема с помещениями для института. Помещения для лабораторий очень тесны и плохо оборудованы. Дальнейшее расширение института совершенно невозможно. Это было одной из причин в отказе от весеннего триместрового приема студентов. Открытая осенью 1920 г. опытная школа располагается в частном доме и занятия проводятся в две смены, что совершенно нежелательно и недопустимо.

Институту был дан ордер на дом (бывший Неплюевых), находящийся в непосредственной близости к институту и настолько вместительный, что мог бы решить все институтские проблемы с помещением. Но хлопоты о кредите на ремонт этого дома, возбужденные еще летом 1920 г., до сих пор не привели к желаемому результату. В настоящее время этот дом подготовлен для ожидающихся в Глухове детей из Поволжья, и разрешение вопроса о расширении помещений института представляется очень трудным.

В течении всего периода, начиная с 1915 г., занимаемое институтом помещение почти не ремонтировалось, если не считать очень поверхностного ремонта в виде побелки, покраски и т.п. Если в ближайшее время не удастся произвести солидного и капитального ремонта, зданию грозит полная гибель. Еще в 1915 году были

замечены угрожающие признаки в виде трещин и расхождения нагруженных капитальных стен. Особая техническая комиссия тогда же постановила связать стены железными струнами, что и было сделано. В своем заключении комиссия указала, что это временная мера, и что через 7-8 лет необходим капитальный ремонт. Указанный комиссией срок истекает.

Не получая ремонта в течении столь длительного времени, здание продолжает разрушаться и во всех других отношениях. Все многочисленные ходатайства об отпуске средств до сих пор не приводили ни к чему. Просим отпустить к весне на ремонт здания 3000 рублей в золотой валюте.

Напряженная до крайности работа как преподавателей, так и учащихся должна иметь свои пределы и мы к ним приближаемся. Если своевременно институт в целом не получит существенной поддержки, будущее его рисуется в самых мрачных красках.

Указанная помощь институту должна выразиться в следующем:

1. Немедленно отпустить средства на ремонт помещений.
2. Дать местной власти совершенно определенные указания снабдить институт необходимым помещением как для опытной школы, так и для других учебно-вспомогательных помещений.
3. Отпустить немедленно значительные суммы на пополнение кабинетов, лабораторий, библиотек (особенно по отделу политико-социальных и философских наук).
4. Поддержать преподающих и служащих института своевременной выдачей жалования и пайка,

снабжением обувью и одеждой.

ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр.
826, арк. 3-8.

ЛИСТ ПАВЛА АГАЛЕЦЬКОГО

До старшого інспектора
педосвіти НКО
від закінчившого у 1927 р. технікум
Павла Агалецького

Заява

В цьому році я закінчив Глухівський педтехнікум й адміністрація технікуму гадала залишити мене лаборантом при фізико-хімічному кабінеті, про що вона в свій час сповіщала Укрпрофос НКО. Але НКО за браком коштів цієї посади не затвердив. Маючи зі свого боку велике бажання підвищувати свої знання в галузі фізико-хімії, я прохаю Вас дати мені дозвіл працювати в фізико-хімічному кабінеті Глухівського педтехнікуму без утримання. Можу зазначити, що адміністрація технікуму цей мій намір цілком підтримує, а старший інспектор педосвіти Підшевнік, коли я звертався до нього 05.08.1927 р., казав, що це моє прохання задовольнити можна.

Соціально-виховну працю я провожу увечері на дітроботі по навантаженню ЛКСМУ, робота в технікумі й перешкоджати не буде.

2 жовтня 1927 р.
П.Агалецький

Там само, спр. 4844, арк. 33-33 зв.

Документи подані мовою оригіналів.
Підготувала до друку Ірина Мошик

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»
Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.
Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net
Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника
Верстка Віктора ІСАЄВА
Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»
м.Шостка, вул. К.Маркса, 69
Підписано до друку 17.03.2010 р.
Тираж — 500 примірників. Замовлення № 1906
Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Ірина МОШИК
Віктор ЗАЙКА
Валерій БЕЛАШОВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО